

Hanna Lundmark är doktorand i skogshistoria vid Institutionen för skogens ekologi och skötsel vid SLU i Umeå. Den nu presenterade studien har hon gjort tillsammans med forskaren Torbjörn Josefsson och professor Lars Östlund vid samma institution. Den bygger på hennes examensarbete 2011, vilket nu har fördjupats. Hanna Lundmark (f.d. Lundin) tilldelades 2012 Skogshistoriska Sällskapets Örtug för sitt examensarbete.

Trakthyggesbruk var vanligt i norra Sverige redan vid förra seklets början

Under en lång följd av år har det varit en "sanning" att trakthyggesbruket i Sverige infördes 1950. Den studie vi nyligen presenterat visar tydligt att det inte alls förhåller sig så. Redan vid 1900-talets början var trakthyggen vanliga i de norrländska skogarna. Och dagens livliga debatt om trakthyggesbruk eller blädning inleddes ännu tidigare.

Fram till 1800-talets slut var dimensionshuggning, det vill säga avverkning av de mest värdefulla träden, den helt dominerande metoden i norra Sverige. I södra Sveriges bruksskogar infördes trakthyggesbruk redan under 1800-talets första hälft, men inte förrän vid mitten av århundradet väcktes idén om att metoden kunde vara lämplig också för de norrländska skogarna. Sedan tog det ytterligare några årtionden innan de nya tankarna började vinna gehör.

VI HADE EN UPPFATTNING AV att den sedan länge gängse bilden av att trakthyggesbruket infördes runt 1950 kanske inte stämde. Därför gjorde vi en grundlig studie i frågan där vi gick igenom en stor mängd tryckt materiel från 1883 fram till 1961 – främst från Norrlands

skogsvårdsförbund. Vi ställde oss också frågan hur trakthyggesbruk har kunnat bli så starkt förknippat med 1950-talet. Studien bekräftade våra antaganden om att trakthyggesbruk var en vanlig metod i de norrländska skogarna redan i början 1900-talet.

SLUTET AV 1800-TALET OCH framförallt början av 1900-talet var en expansiv period för de norrländska skogsindustrierna. Det handlade inte längre bara om sågtrimmer utan i ökande grad också om massaved. Samtidigt började man se resultaten av de återkommande plockhuggningarna och insåg att man måste börja tänka i banor av framtida återväxt.

De svenska skogsmännen hade då länge hämtat inspiration från sina kollegor i Tyskland, som sedan århundraden var Europas

Fröträdsställning efter avverkning 1914 där riset dragits ihop till högar. Platsen är Umstrands kronopark i Åliden, Västerbottens län. Foto: Skogsbiblioteket, SLU.

ledande skogsnation. Det var därifrån bruken i södra Sverige tagit till sig idéerna om trakthyggesbruk med efterföljande plantering. Men i landets norra, och därtills outnyttjade skogar, tog det längre tid för sådana tankar att slå igenom. Där fortsatte det exploaterande skogsbruket med plockhuggning av de största och mest värdefulla träden att vara den dominerande metoden till slutet av 1800-talet.

DE FRÄMSTA DRIVKRAFTERNA bakom trakthyggesbrukets framgång i norra Sverige i början av 1900-talet var ett snabbt ökande behov av skogsprodukter i hela Europa samtidigt som skogstillgångarna minskade i dess centrala delar.

Detta ökade i sin tur trycket på skogarna längre norrut. Medvetandet om att Norrlands

skogskapital blivit allt mer utarmat, banade sedan väg för tankarna om ett mer uthålligt sätt att bruka skogen på.

Att trakthyggesbruket blivit så förknipat med 1950-talet har sin grund dels i den förändringsprocess då trakthyggesbruket utvecklades och andra metoder fasades ut, dels i behovet av en positiv historieskrivning bland skogsmän för att få en definitiv brytning med tidigare metoder.

Utifrån det tryckta material vi har vi har studerat har vi kunnat identifiera fyra olika perioder då skogsbruket i norra Sverige utvecklades.

På de följande uppslagen redovisar vi dem närmare.

Fiskåvattnets kronopark inom Frostvikens revir i Jämtland år 1917: "Utsikt över 1911–1912-års kulturfält. Såväl sådder som planteringar har genomgående lyckats bra." I bakgrunden, Frostberget och Fågelberget i Ströms Vattudal. Foto: Skogsbiblioteket, SLU

1883–1900 Ökad insikt om att skogsbruket måste bli mer uthålligt

Under den här perioden var exploateringen av norra Sveriges skogar som allra intensivast. Dimensionsavverkning där bara de största och mest värdefulla träden höogs var den vanligaste metoden.

Mot slutet av 1800-talet framstod de negativa effekterna av dimensionsavverkningen allt tydligare. Glesa skogar och ofta obefintlig återväxt ökade intresset för en mer uthållig skogsskötsel.

Man började nu diskutera i termer av hög avkastning parad med säkrad återväxt. Alltså att avverkningen inte skulle påverka skogens framtida produktionsförmåga negativt. I den andan föddes Föreningen Skogskultur i Norrland år 1883. I föreningens medlems-tidning diskuterades återväxt och risken för avskogning mycket livligt. Ofta framförs en önskan om att kunna trygga den framtida virkesproduktionen i redan hårt exploaterade skogar. Många såg hyggesbränning och naturlig föryngring som det bästa sättet att sköta återbeskogningen. Från Graningeverken framfördes att man på stora områden tillämpat kalhuggning och hyggesbränning sedan 1800-talets början.

Samma vy i juni 2012 taget från det nyligen avverkade beståndet, strax väster om 1911–1912-års kulturfält. Det snöklädda fjället i bakgrunden är Munsfjället som på den gamla bilden är dolt i diset. Foto: Lars Klingström

1901–1920

Trakthyggesbruket tar terräng

Diskussionen mellan förespråkarna för antingen plockhuggning eller trakthyggesbruk var intensiv vid den här tiden. Skogsforskningen hade ännu inte nått norra Sverige varför ingen av grupperna kunde stödja sig på vetenskapliga resultat. Det ledde till att ett antal olika avverkningsmetoder kom att tillämpas vid seklets början. Från 1910 och framåt dock i allt högre grad trakthyggesbruk.

Samtidigt blomstrade den svenska ekonomin och ett tjugotal nya massabruk anlades längs Norrlandskusten. Med dessa föddes också behovet av klen virke, vilket ökade aktiviteterna i inlandets skogar. Nu blev också yngre skogar intressanta.

Under hela tiden fram till 1920 fortsatte de intensiva diskussionerna om trakthyggesbruk kontra plockhuggning. En debattör sammanfattade 1905 debatten på följande sätt: *Lika oriktigt, som det är att ensidigt hålla på blädning lika förnuftsvidrigt är det att endast vilja förorda trakthuggning.*

Idag, ett drygt sekel senare, framstår det som en närmast profetisk beskrivning av den debatt som fortfarande pågår – fast nu inte bara bland ett litet antal specialister.

”Gammal bolagsavverkning” väster om Fångån i Undersåkers socken, Jämtland.
Bildens togs den 30 juli 1911. Skogsbiblioteket, SLU

1921–1940

Pendeln slår tillbaka mot plockhuggning

Inledningen av 1920-talet var svår för skogsbruket på grund av en djup lågkonjunktur. Man övergav trakthuggningen och återgick till att åter dimensionshugga skogarna – vilket spred avverkningarna över stora områden i landskapet.

Sedan den ekonomiska situationen efter några år förbättrats tog utvecklingen åter fart, och man införde gallring som en metod för att öka diametertillväxten i vissa bestånd. En stor fråga under denna tid var hur man skulle kunna öka intensiteten också i privatägda skogar. Detta understöddes av staten som såg dessa skogars potentialer. Ambitionen var främst att få till en bättre återväxt i dem. Dock tog det tid att få gehör för nyheter som gallring, och även om det fanns ett intresse för alternativ till dimensionshuggning var det oftast på så sätt som träden avverkades.

När ekonomin vid slutet av 1930-talet hade återhämtat sig ökade aktiviteterna i skogsbruket. Dess lönsamhet förbättrades och trakthyggesbruket tog åter fart.

”Kalhygge med kringstående risrik granskog.” Bilden togs den 2 september 1916. Personen är kronojägare Öhman och platsen Kvällålidens kronopark, Påsele socken i Lappland/Västerbottens län. Skogsbiblioteket, SLU.

1941–1960

Trakthyggesbruket tar över

Under andra världskriget inriktades skogsbruket i norra Sverige på att fylla de svenska behoven av råvaror och av bränsleved. I början av 1940-talet sågs trakthyggesbruk och dimensionshuggning som likvärdiga metoder under förutsättning att återväxten säkrades. Men med ökande krav på rationalitet tog trakthyggesbruket snart över medan dimensionshuggning, blädning och andra selektiva avverkningsmetoder fasades ut.

Vid den här tiden förändrades också relationen mellan skogsbruket och industrierna i så måtto att industrierna nu började ställa krav på skogsbruket. Tidigare hade man fått anpassa sig till vad man fick. Det innebar ett skifte från den tidigare ensidiga inriktningen på höga volymer till ett intensivare och mer långsiktigt brukande.

Domänstyrelsens berömda cirkulär 1/50 innebar att blädning och liknande metoder förbjöds i de statliga skogarna och att tidigare ”sönderhuggna” skogar med litet innehåll av virke skulle restaureras och återbeskogas. Cirkuläret har ofta betecknats som trakthyggesbrukets start i Sverige, men som framgår av denna forskningsstudie, var det snarare en bekräftelse på något som redan var en realitet.

På 1940-talet steg återbeskningsfrågan fram som den viktigaste. Medvetenheten var stor om att det svenska skogskapitalet hade vida större potentialer än som då utnyttjades. En ny skogsvårdslag infördes 1948 med intentioner att skydda växande skog från för tidig avverkning, och att varje skogsbestånd skulle producera så mycket virke som möjligt.